

Một minh chứng rõ ràng về sự cần thiết của văn hóa tổ chức :

CANADA THAY ĐỔI LÃNH ĐẠO TRONG ÊM THẨM

Tôn Thất Thiện

Trước đây, trên mặt báo này (*Thông Luận*, các số tháng 12-2002, tháng 4-2003 và tháng 6-2003), tôi đã có dịp đề cập đến các vấn đề thay đổi (về) văn hóa, và nhấn mạnh rằng sự thay đổi đó là điều kiện thiết yếu của một cuộc hiện đại hóa sâu rộng, để cho xã hội có thể phát triển nhanh chóng hòng theo kịp trào lưu tiến hóa của nhân loại. Đó là một quan điểm dễ chấp nhận, không cần bàn luận nhiều. Điểm cần bàn luận là : thay đổi những gì, và làm sao ? Gần đây, anh Nguyễn Gia Kiểng đã làm sáng tỏ thêm vấn đề với nhận xét rằng một thay đổi lớn cần làm nằm trong lãnh vực tổ chức, vì thiếu văn hóa tổ chức là một khuyết điểm lớn của Việt Nam. ("*Tiến tới một văn hóa tổ chức*", *Thông Luận*, tháng 5-2003).

Từ nhận xét chúng ta là một trong những nước nghèo nhất thế giới, phát triển chậm hơn đa số các nước trong vùng vốn đã hơn chúng ta rất xa, mà khoảng cách giữa họ và chúng ta lại dài ra chứ không ngắn lại, và trong khi họ đang thẳng tiến về tương lai thì chúng ta vẫn còn bị cột chân trong sợi dây xích độc tài tham nhũng và không thể đi xa, anh Kiểng kết luận : "*Khuyết điểm trầm trọng nhất để giải thích tình trạng hiện nay là chúng ta thiếu một văn hóa tổ chức*".

Thế nào là một "văn hóa tổ chức" ?

Theo anh Kiểng : "*Văn hóa tổ chức là những kiến thức về bản chất và cuộc sống của một tổ chức. Nó cũng là một cách suy nghĩ và ứng xử trong khuôn khổ của một tổ chức, khiến con người không quên vai trò thành viên có nhiệm vụ bảo vệ và phát triển tổ chức mình*".

Ở một đoạn khác, anh nói : "*Chính vì thiếu văn hóa tổ chức mà chúng ta không thấy có nhu cầu tham gia một tổ chức và nếu có thì cũng thiếu phân xạ tổ chức, không thể chịu đựng những hệ lụy của tổ chức, không hiểu sự phức tạp của tổ chức, và cũng không cần thấu hiểu thêm. Chính vì thiếu văn hóa tổ chức mà người Việt Nam chưa có được một tổ chức đối lập dân chủ có tầm vóc, mà không hiểu tại sao, cho nên thường đưa ra những giải thích hời hợt và xúc phạm đối với những người đấu tranh cho dân chủ*".

Thiếu văn hóa tổ chức đã thể hiện trong sự phân tán của xã hội Việt Nam trong quá khứ cũng như hiện nay. Sự phân tán sâu rộng, lan tràn này, mà người ngoại quốc thường mỉa mai gọi là "bệnh quốc gia của người Việt Nam" (Vietnamese national disease), đã khiến cho dân tộc Việt hầu như tê liệt, không vươn lên được vì không tụ hội được quanh một chính quyền đủ mạnh - nghĩa là có sự hậu thuẫn của toàn dân đoàn kết góp toàn lực - để phát triển quốc gia, thực hiện những mục tiêu lớn mang lại lợi ích cho mọi người.

Những nhận xét của anh Kiểng rất đúng, nhưng khá trừu tượng, cần được trình bày một cách cụ thể hơn. Tôi

đang suy nghĩ về vấn đề này thì, may thay, cơ hội hiện ra ngay trước mắt tôi. Đảng Tự Do Canada đã họp đại hội để chọn một lãnh tụ mới trong tháng 11 này, và những diễn biến liên quan đến đại hội này là chứng minh cụ thể của sự cần thiết có một văn hóa tổ chức.

Chính trường Canada

Ở đây tưởng cần nhắc đến một số chi tiết về chính trường Canada để hiểu rõ vấn đề. Canada là một liên bang gồm 10 đơn vị tuy mang tên Tỉnh (Province), nhưng thực sự là tiểu bang. Mỗi tỉnh có chính phủ riêng, và chung cho Canada có một chính phủ liên bang. Canada theo chế độ đại nghị, và cứ 5 năm thì có tổng tuyển cử để chọn Hạ Nghị Viện quốc hội. Ngoài Hạ Viện còn có một Thượng Nghị Viện, nhưng cơ quan thực sự quyết định là Hạ Nghị Viện. Đảng chiếm đa số lập chính phủ, và lãnh tụ của đảng này đương nhiên là thủ tướng liên bang.

Lãnh tụ và thủ tướng hiện tại là Ông Jean Chrétien, thuộc Đảng Tự Do (Parti Libéral). Ông Chrétien đã ở địa vị này trong ba nhiệm kỳ, gần 15 năm. Cũng như nhiều chính phủ khác trong lịch sử, vì ở địa vị cầm quyền quá lâu, trong những năm gần đây, ông Chrétien và một số bộ trưởng cùng một số nhân sự trong chính quyền đã trở nên tự cao, bất cẩn, bị dính vào một số xì-căng-đan, hoặc có những hành vi lạm quyền, làm cho dư luận xôn xao. Vì năm tới đây sẽ bầu lại Hạ Viện, nhiều người trong đảng sợ rằng tình trạng này sẽ làm cho đảng mất phiếu, đã lên tiếng đòi ông Chrétien phải ra đi để một người khác có uy tín hơn đứng ra lãnh đạo đảng để đảng có nhiều khả năng thắng cử hơn. Người có uy tín nhất trong đảng hiện nay là ông Paul Martin. Ông Martin là cựu bộ trưởng tài chính được tiếng là người tài ba vì đã chỉnh đốn được tài chính của Canada. Trong những năm qua, không những ông đã giữ cho ngân sách không bị thâm lỗng, mà còn thặng dư thêm. Ngoài ra, ông còn có tiếng là liêm khiết.

Những người ủng hộ ông Martin nghĩ rằng ông Chrétien nên nhường chỗ cho ông Martin càng sớm càng tốt, để có đủ thì giờ chuẩn bị. Nhưng phía ông Chrétien, không có dấu hiệu gì cho thấy ông sẽ chịu như vậy. Trái lại, có nhiều cử chỉ, hành vi của ông cho thấy rằng ông quyết định ngồi đến hết nhiệm kỳ, vào tháng 2 năm tới. Do đó, có sự xích mích lớn giữa hai phe.

Kinh địch từ lâu

Tưởng cũng nên nói ở đây rằng hai ông Chrétien và Martin đã kinh địch với nhau từ lâu rồi, và gần đây sự kinh địch đó lại càng lộ liễu. Năm 1990 đã có va chạm giữa hai ông, lúc đó đều là ứng cử viên tranh chức lãnh tụ Đảng, để thay thế ông Pierre Trudeau, là đảng trưởng và thủ tướng định rút lui chính trường. Trong cuộc thi đua này, ông

Chrétien thắng, và vì, dưới sự lãnh đạo của ông, đảng Tự Do đã thắng luôn ba cuộc tổng tuyển cử, nên ông vẫn ngồi vững ở ngôi vị thủ lĩnh đảng và thủ tướng Canada. Trong khi đó, ông Martin chỉ giữ chức bộ trưởng tài chính. Ông đành phải kiên nhẫn chờ cơ hội. Sau 13 năm đợi chờ, cơ hội nay đã đến. Và ông ta cho thấy rõ rằng ông nhất quyết không để lỡ cơ hội này.

Cách đây một năm ông Martin đã biểu hiện rõ ý định muốn làm đảng trưởng đảng Tự Do, nghĩa là làm thủ tướng. Đàn em ông bắt đầu vận động cho ông. Như thế là thách thức ông Chrétien. Ông này tất nhiên rất khó chịu, và yêu cầu ông Martin đình chỉ những cuộc vận động đó. Ông Martin từ chối, tháng 6-2002 ông bị ông Chrétien đẩy ra khỏi nội các của ông. Như vậy ông Martin lại càng rảnh tay để vận động. Nhiều người, kể cả một số dân biểu đảng Tự Do được coi là "thuộc phe Martin", đã lớn tiếng đòi ông Chrétien phải chấp nhận sớm một hội nghị để chọn lãnh tụ Đảng, nghĩa là mở đường cho ông Martin chính thức thay thế ông Chrétien. Lẽ dĩ nhiên ông Chrétien cương quyết từ chối điều vừa nói. Trước thái độ này, phe Martin càng gia tăng cường độ tấn công phe Chrétien. Giữa hai ông Chrétien và Martin có sự căng thẳng, liên hệ giữa hai ông được báo chí mô tả là "gay gắt, kịch liệt và công kích lẫn nhau". Nhưng hai ông quyết định không để sự căng thẳng này gia tăng đến mức độ phải tranh chấp công khai.

Nếu theo dõi tin tức trên báo chí hàng ngày, ta sẽ có cảm tưởng rằng Đảng Tự Do sẽ bị rạn nứt vì sự xung đột, cấu xé nhau, giữa hai phe Chrétien và Martin. Không phải chỉ có hai ông này, một số nhân vật khác trong đảng cũng muốn đứng ra tranh chức vụ đảng trưởng. Có cả bảy từ 6 đến 7 người ở trong tình trạng này, nhưng cuối cùng chỉ còn hai người là ông John Manley, bộ trưởng tài chính, và bà Sheila Copps, bộ trưởng văn hóa, tuyên bố đứng ra tranh cử. Cảm tưởng chung của người theo dõi tin tức trên tivi, radio và báo chí là sẽ có một cuộc cãi cọ, đánh đấm gắt gao giữa những người thuộc các phe kịch liệt nhau trong dịp tổ chức đại hội chọn lãnh tụ Đảng Tự Do, được ấn định từ 13 đến 15-11-2003. Đây là thời điểm mà, sau nhiều lần thối thác và tuyên bố chỉ rời chức vị thủ tướng khi mãn nhiệm kỳ vào tháng 2 năm tới, ông Chrétien chấp nhận, sớm hơn dự luận chờ đợi.

Đại hội êm thấm

Trái với những sự phỏng đoán, đại hội chọn lãnh tụ Đảng Tự Do Canada đã diễn ra vô cùng êm thấm. Trong một bài diễn văn đọc trước đại hội, ông Chrétien đã nhắc đến ông Martin với những lời lẽ rất là nồng nhiệt, ca ngợi những đức tính, tài năng, thành quả của ông này, và tuyên bố sẽ ủng hộ ông ta trong chức vị mới. Bà Sheila Copps, ứng cử viên cuối cùng xin rút tên, tuyên bố cần phải đoàn kết và kêu gọi những người ủng hộ bà nên "hết mình" ủng hộ ông Martin. Về phần ông Martin, trong bài diễn văn đọc tại đại hội, không hề có một lời đả kích nặng nề nào, hay nói không tốt về ông Chrétien; nội dung bài diễn văn của ông gần như đã được dùng để tăng bốc ông Chrétien hết lời. Đại hội Đảng Tự Do đã kết thúc trong khung cảnh đoàn

kết, tung bừng và vui vẻ, trái với những dự đoán bi quan của báo chí và truyền thông trước đó.

Mặc dù vậy, điều cần được nhấn mạnh là trong bài diễn văn đọc trước đại hội, ông Martin cũng đã dành khá nhiều thì giờ để trình bày lập trường và ý định của ông, và lập trường và những ý định này rất khác lập trường và những gì mà ông Chrétien đã làm. Rõ ràng là với ông Martin trong chức vị đảng trưởng và thủ tướng, Đảng Tự Do và đường lối lãnh đạo nước Canada sẽ có một sự chuyển hướng rất rõ rệt mà không ai lên tiếng chống đối.

Về phía ông Chrétien, ông cũng tuyên bố quyết định sẽ cho ngưng họp quốc hội vào cuối tháng 12 này, và sẽ trao quyền cho ông Martin khi quốc hội họp lại vào ngày 12 tháng giêng năm tới. Như vậy, đối với ông Martin, tuy thời giờ có hơi ngắn để chuẩn bị tổng tuyển cử, nhưng ông không có phàn nàn, trách móc gì ông Chrétien vì ông công nhận đó là đặc quyền của ông này trong vị thế thủ tướng. Trên nguyên tắc, ông Chrétien vẫn còn chính thức là thủ tướng cho đến ngày trao quyền cho ông Martin, nhưng sau cuộc hội kiến với ông Martin ngày 18-11 vừa qua, ông Chrétien chấp nhận chuyển giao chức vụ thủ tướng cho ông Martin vào ngày 12-12 sắp tới đây. Như vậy ông Martin có bốn tháng để chuẩn bị tổ chức tổng tuyển cử, dự trù vào ngày 1-4-2003, và ông Chrétien cũng tránh mang tiếng xấu là nhỏ nhen và cố bám quyền, vì làm như vậy là thiếu lịch sự với ông Martin, và nhất là gây thiệt hại cho Đảng Tự Do trong cuộc tuyển cử sắp tới.

Hệ luật tổ chức

Đại hội trên đây là một biểu diễn ngoạn mục về văn hóa tổ chức. Những người lãnh đạo và đảng viên Đảng Tự Do đã hết sức tranh đấu để được bầu vào chức vị mình muốn, và làm hết sức để cho quan điểm, lập trường mình thắng, nhưng họ đã tôn trọng một số hệ lụy về thể thức tranh đấu và của tổ chức, đặc biệt là nếu mình không chiếm được đa số để thắng, thì phải chấp nhận quyết định của đa số, tôn trọng người đã được lựa chọn và hết mình hợp tác với người đó, chịu kiên nhẫn để đợi chờ một cơ hội khác thuận lợi hơn, cho dù có khi phải đợi chờ khá lâu - 15 năm như trường hợp ông Martin. Và hệ luật này cũng áp dụng cho các đảng đối lập. Các đảng này - Đảng Bảo Thủ (Conservative Party), Đảng Liên Hiệp (Alliance Party), Đảng Tân Dân Chủ (New Democratic Party), Khối Québec (Bloc Québécois) - cũng đã kiên nhẫn chờ đợi từ 13 năm qua, và chắc sẽ còn phải chờ thêm từ 10 đến 15 năm nữa (nghĩa là sau hai hoặc ba nhiệm kỳ của ông Martin). Nhưng không vì vậy mà họ tỏ bày tỏ sự bất mãn bằng cách rút ra khỏi quốc hội, hay dùng tất cả mọi thủ đoạn, dù là đê tiện, để phá rối và làm tê liệt mọi hoạt động của quốc hội.

Dân chủ là vậy, và điều cần nhấn mạnh ở đây là nhờ Canada có một văn hóa tổ chức: thành viên của Đảng Tự Do đã nghiêm chỉnh tôn trọng những hệ lụy của tổ chức, sự tôn trọng này đã bảo đảm cho đảng được tồn tại, phát triển và thực hiện được sứ mạng của mình.

Tôn Thất Thiện (Ottawa, tháng 11-2003)